

“Gönüllülük” kan merkezlerine başvuruda fark yaratır mı? Ankara’da seçilmiş kan merkezleri başvuruları üzerinden bir değerlendirme

Ecem Cantürk^a, Serdar Ceylan^b, Uğur Yasin Akgün^c, Ali Yavuz Kulular^d, Yücehan Kurtuluş^e, Abedalazeze Alnawajha^f, Meltem Şengelen^g, Dilek Aslan^h

Özet

Amaç: Ankara’da bir üniversite hastanesinin kan merkezinde ve Kızılay’a bağlı bazı merkezlerde yapılmış olan bu araştırmanın iki amacı bulunmaktadır. Amaçlardan ilki kan bağışında bulunanların sosyo-demografik özelliklerinin, kan bağışıyla ilgili bilgi ve tutumlarının, onları “gönüllü” olmaya iten motivasyonel sebeplerin belirlenmesidir. İkinci amaç ise bu iki farklı kurumda (üniversite hastanesi ve Kızılay Kan Merkezi) bağış yapan kişiler arasında “gönüllü bağışçılık” açısından fark olup olmadığının belirlenmesidir. **Yöntem:** Araştırmanın verileri Ankara’da bir üniversite hastanesinin kan merkezi ve Kızılay’a bağlı bazı merkezlerde 01-05 Ekim 2012 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu merkezlere başvuran kişilerde; kan bağışında bulunma, çalışmaya katılmayı kabul etme ve sözlü iletişim kurulabilme şartları aranmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden 277 kişi araştırma anketini cevaplamıştır. Verilerin analizinde SPSS 15.0 paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklere ek olarak Ki kare testi, t testi, Fisher’in kesin testi, Mann Whitney U testi ve ANOVA kullanılmıştır. **Bulgular:** Katılımcıların %85.2’si erkektir. Katılımcıların çalışma esnasındaki bağışta bulunma nedenleri arasında en sık olan akrabalarından/ tanıdıklarından birinin ihtiyacı olmasıdır (%57.0). Katılımcıların %80.9’u daha önce en az bir kez kan bağışında bulunmuştur. Gönüllü olarak kan bağışlayanların yüzdesi Kızılay’a bağlı merkezlerde (%93.0) üniversite hastanesine (%7.4) göre daha yüksektir. **Sonuç:** Halka kan bağışının önemi anlatılmalı, halkın kan bağışı konusundaki yanlış inanışları düzeltilmeli ve akıllardaki soru işaretleri giderilmelidir. Halkı kan bağışında bulunmaya teşvik edebilmek için kampanyalar yapılmalı ve sivil toplum örgütlerinin kan bağışı konusuna eğilmeleri sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kan bağışı, bağışçı, gönüllü bağışçı

^a Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2013 yılı mezunu

^b Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2013 yılı mezunu

^c Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2013 yılı mezunu

^d Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2013 yılı mezunu

^e Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2013 yılı mezunu

^f Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2013 yılı mezunu

^g Öğr. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara

^h Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara

Sorumlu Yazar: Meltem Şengelen, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara. Tel: 0312 3051595, E-mail: meltems@hacettepe.edu.tr

Geliş tarihi: 30.11.2012, Kabul tarihi: 20.03.2013

Does volunteerism make any difference to admissions to blood centers: An evaluation from admissions to two selected blood centers in Ankara

Aim: This study, conducted in Ankara between October 1-5 at a university hospital blood center and in Kızılay blood centers has two aims. The first one was to determine the socio-demographic characteristics of the blood donors, their knowledge and attitudes regarding blood donation and their motivations . The second aim was to determine whether there was a difference in voluntary donations between the two institutions. **Materials and Methods:** Data were collected between October 1-5 at a university hospital’s blood center and two of Kızılay’s blood centers in Ankara. Inclusion criteria consisted of blood donation, verbal consent to participate in the study and verbal communication. Two hundred and seventy-seven blood donors agreed to participate in the study and completed the study questionnaire. Statistical analysis was performed by SPSS 16.0. Descriptive analysis, Chi-square test, Fisher’s exact test, t test, Mann Whitney U test and ANOVA were used. Results: Eighty-five point two percent of the participants were male. The most common reason for blood donation at the time of the study was the need of a relative/friend (57.0%). Eighty point nine percent of the participants had donated blood previously. The percentage of those donating blood on a voluntary basis was higher at Kızılay blood centers (93.0%) than at the university hospital (7.4%). Conclusion: The importance of blood donation should be promoted and the wrong beliefs among the community about blood donation should be corrected. Campaigns encouraging people to donate blood should be organized and non-governmental organizations should be provided to deal with blood donation.

Key words: Blood Donation, Blood Donor, Voluntary Blood Donor

Giriş

Kan bağışçısı, tam kan ya da bileşenini veren kişi olarak tanımlanmaktadır.¹ Kan bağışçıları, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, gönüllü ve karşılıksız kan bağışçıları, akraba/tanıdık için bağışta bulunanlar (kana kan bağışçısı) ya da replasman (hastane stoğunu yerine koyma) bağış yöntemini kullananlar ve para veya paraya dönüşebilecek değerler karşılığı bağışta bulunanlar olarak tanımlanmıştır.² Ülkemizde en yaygın kan bağışçı grubunu hastanın birinci dereceden akrabaları, yakın dostları ya da iş arkadaşları oluşturmaktadır.^{3,4} Bu grup genellikle gerekli kan bulunamaz ise hastanın durumunun daha da kötüye gideceği, hayati tehlike yaşayacağı endişesi ve bu durumun yarattığı toplum baskısı nedeniyle bağışta bulunur. Bağış tipi fark

etmeksizin, ilk bağışta iyi planlanmış bir yaklaşım gösterilmesi, düzenli ve gönüllü bağışçı kazanımı için son derece önemlidir.³ Para ya da maddi çıkar karşılığı bağış yapanlar en riskli bağışçı grubunu oluşturur.³

Gönüllü bağışçı; herhangi bir çıkar karşılığı olmadan, tamamen kendi isteğiyle kendi plazma ve hücrel kan bileşenini bağışlayan kişidir.³ Kan ve Kan Ürünleri Kanunu’na göre (5624 Sayılı Kanun, madde 3/b) “Kan, kan bileşenleri ve ürünlerinin temininde karşılıksız ve gönüllü bağış esastır”.³ Bu anlamda gönüllü bağışçılar dışında (kana kan/replasman bağışçısı ya da para karşılığı) bağışta bulunan kişilere kan vericileri demek daha doğru olur. Gönüllük temelinde, para karşılığı olmadan yapılan

kan bağıışı, kişilerin iyi niyetli tutum ve davranışlarının bir sonucudur. Kişilerin diğer insanlara yardımcı olma duygusunun dışı vurum şekillerinden biridir. Bir başka bakış açısıyla da kişinin yaptığı “fedakarlık” olarak değerlendirilebilir.⁵ Bağıışçı seçilirken uygun yaş sınırları içinde ve enfeksiyon ya da ciddi bir hastalığı olmayan gönüllülerden kan alınması tüm dünyada kabul görmüş genel bir kuraldır.⁶

Gönüllü ve güvenilir kan bağıışçısı kazanımı için İkinci Dünya Savaşından sonra modern kan bankacılığı yaklaşımına gerek duyulmuştur. Dünya ülkeleri kendi sosyo-ekonomik ve coğrafi koşullarına uygun olarak, yeniden yapılanma sürecinde yerel ya da hastane bünyesindeki kan merkezleri yerine, bölgesel kan merkezleri ya da karma sistem uygulamalarını önermişlerdir.³ Gönüllü kan bağıışçısı kazanımı tüm dünyada zor olmaktadır ve bu amaçla profesyonel çalışanların yer aldığı özel kan hizmet birimleri oluşturulmuştur. Bu alanda çalışan kuruluşları Kızılay/Kızılhaç Dernekleri, Hastane ve üniversite kan merkezleri, Sivil toplum örgütleri şeklinde üç grupta toplamak mümkündür.³

Bir ülkede; ihtiyacı olan hastaların transfüzyon tedavisi için, yeterli ve güvenli kan ve kan bileşeninin temin edilmesi önemli ve öncelikli bir sağlık hizmetidir. Ülkemizde bu kapsamdaki tüm hizmetlerin planlanması, yürütülmesi ve denetlenmesinden Sağlık Bakanlığı yetkili ve sorumludur.³ Ülkemiz kan bağıışı yönünden gelişmiş ülkelerin gerisindedir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya, Kanada, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde kan bağıışlayanların toplam nüfus içindeki payı %5 iken ülkemizde bu değer %1-2 civarında olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde kan ihtiyacının yaklaşık %80’i gönüllü bağıışçılarından elde edilirken Türkiye’de bu rakam çok daha azdır. Ancak günümüzde yapılan çalışmalarla bu değer artırılmaya çalışılmaktadır.³ Bununla birlikte 2006

yılında ülkemizde tahmin edilen kan ihtiyacı yaklaşık olarak 1.5 milyon ünite olarak ifade edilmiştir.⁷ Günümüzde bu gereksinimin artmış olması muhtemeldir.

Bu araştırmanın iki amacı bulunmaktadır. Amaçlardan ilki kan bağıışında bulunanların sosyo-demografik özelliklerinin, kan bağıışıyla ilgili bilgi ve tutumlarının, onları “gönüllü” olmaya iten motivasyonel sebeplerin belirlenmesidir. İkinci amaç ise birisi üniversite hastanesi olmak üzere iki farklı kurumda (üniversite hastanesi ve Kızılay Kan Merkezi) bağıış yapan kişiler arasında “gönüllü bağıışçılık” açısından fark olup olmadığının belirlenmesidir.

Yöntem

Araştırmanın yeri ve zamanı

Araştırma, Ankara’da bir üniversite hastanesinin kan merkezi ve Kızılay Ankara Kan Bağıışı Merkezi ve Kızılay Karanfil Sokak Kan Alma Biriminde 01-05 Ekim 2012 tarihleri arasında yapılmıştır.

Tanımlayıcı tipte planlanan bu çalışmanın araştırma grubunu yukarıdaki merkezlere 01-05 Ekim 2012 tarihleri arasında başvuran 18-65 yaş arası kan bağıışçıları oluşturmaktadır. Araştırma için örneklem seçilmemiştir. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde merkezlere başvuran bütün gönüllüler çalışma kapsamına alınmıştır. Araştırmaya toplam 277 kişi katılmıştır. Katılımcıların 162’si (%58.5) üniversite hastanesinin kan merkezinde, 77’si (%27.8) Kızılay’a bağılı birinci merkezde ve 38’i (%13.7) ikinci birimde bağıışta bulunmuştur.

Araştırmaya dahil edilme kriterleri

Araştırmada seçim kriterleri olarak “kan bağıışında bulunma, çalışmaya katılmayı kabul etme ve sözlü olarak iletişim kurulabilmiş olması” belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan tanımlar^{1,7}

Kan bağıışı merkezi: Bağıışçıdan kan alan, işleyiş yönünden bölge kan merkezine bağılı olarak çalışan birim

Replasman kan bağıışçısı: Kana kan, yerine koyma, zorunlu kan bağıışı, aile kan bağıışçıları yöntemi olarak tanımlanır.

Gönüllü kan bağıışçısı: Herhangi bir çıkar karşılığı olmadan, tamamen kendi isteğıyle kendi plazma ve hücrese kan bileşenini bağıışlayan kişidir.³

Araştırmada kullanılan “gönüllü olma kriteri” şu anda bağıışta bulunma nedeninin akraba/arkadaş ihtiyacı (kana kan bağıışçısı) olarak belirtilmesi ya da belirtilmemesi şeklinde tanımlanmıştır. Akrabalarından /tanıdıklarından birinin ihtiyacı olması nedeniyle kan bağıışlayanlar ayrı tutularak geriye kalan bağıışçılar gönüllü olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın ön denemesi

Kızılay Kan Merkezleri’ne 21 Eylül 2012 tarihinde kan bağıışlayan 18 gönüllü arasında ön deneme yapılmıştır. Ön deneme sonucunda görülen eksiklikler giderilerek 28 Eylül 2012’de veri toplama formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme tekniğı kullanılarak toplanmıştır.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde SPSS 15.0 paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler ve ayrıca Ki kare testi, Fisher’in kesin testi, t testi, Mann-Whitney U testi ve ANOVA kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık sınırı için p değeri 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Etik konular

- Katılımcılara isimleri sorulmamıştır.

- Katılımcılara araştırma ile ilgili sözlü bilgi verilmiştir.
- Araştırmanın yapıldığı kan merkezlerinden yazılı izin alınmıştır.
- Araştırmanın yapılabilmesi için üniversite Etik Kurul’undan izin alınmıştır.
- Araştırmanın verileri ve sonuçları bilimsel amaç dışında kullanılmamıştır.
- Araştırma ayrıntılı raporu ilgili kurum yöneticilerine sunulmuştur.

Bulgular

Araştırmaya katılanların 236’sı (%85.2) erkek ve 41’i (%14.8) kadındır. En fazla katılımcının olduğu yaş grubu 26-45 yaş grubudur (%57.4; n=159). En az katılımcının olduğu yaş grubu ise 45 yaş üzeri (%12.6; n=35) yaş grubudur. Araştırmaya katılanların öğrenim durumuna bakıldığında, 131’inin (%47.3) üniversite mezunu olduğu, 23’ünün (%8.3) ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların %59.2’si evli (n=164) olduğunu, 18’i (%6.5) sosyal güvencesi bulunmadığını ve %69.3’ü herhangi bir işte çalıştığını belirtmiştir. Katılımcıların %46.2’si çocuk sahibi değilken (n=128), %41.5’inin bir ve iki çocuğı bulunmaktadır (n=115) (Tablo 1).

Katılımcıların %80.9’u daha önce en az bir kez kan bağıışında bulunmuştur. Katılımcıların araştırma sırasındaki kan bağıışlama nedenlerine bakıldığında üniversite hastanesi kan merkezindeki bağıışçıların 150’si (%92.6) akrabalarından/tanıdıklarından birinin ihtiyacı olması nedeniyle kan bağıışlamakta, Kızılay kan bağıışı merkezlerindeki katılımcıların ise 56’sı (%48.7) sağığı açısından olumlu etkileri olduğu, alışkanlık haline gelmesi gibi farklı nedenlerle kan bağıışlamaktadır. Kan bağıışlama nedenleri

arasında bağış merkezine göre anlamlı farklılıklar vardır (Tablo 2).

Üniversite hastanesinde %98.8, Kızılay kan bağışı merkezlerinde %95.7 olmak üzere iki kan merkezinde de yüksek sıklıkta kan bağışında gönüllülüğün önemli olduğu belirtilmiştir ($\chi^2=2.7$, $p=0.1$). Kızılay kan merkezlerinde bağışta bulunanlar büyük ölçüde (%93.0) gönüllü olarak bağışta bulunurken, üniversite hastanesi kan merkezinde bağışta bulunanlarda bu oran %7.4’tür ($\chi^2=201.3$, $p<0.001$).

Tablo 1. Kan bağışlayanların bazı sosyo-demografik özellikleri (Kan merkezleri, Ankara, 2012)

Özellik	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	236	85.2
Kadın	41	14.8
Yaş		
18-25	83	30.0
26-45	159	57.4
>45	35	12.6
Öğrenim durumu		
İlkokul	23	8.3
Ortaokul	35	12.6
Lise	88	31.8
Yüksek lisans/Üniversite	131	47.3
Medeni durum		
Evli	164	59.2
Evli değil	113	40.8
Sosyal güvence		
SGK	259	93.5
Yok	18	6.5
Çalışma durumu		
Çalışıyor	192	69.3
Çalışmıyor	85	30.7
Çocuk sayısı		
Yok	128	46.2
1-2	115	41.5
3 ve üzeri	34	12.3
Toplam	277	100.0

Araştırmada gönüllü olarak bağışta bulunanlar ve akraba/tanıdıklarının ihtiyacı nedeniyle kan bağışlayanlar arasında cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, medeni durum, çalışma durumu ve çocuk sayısı bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır (Tablo 3).

Gönüllü olarak bağışta bulunanların %22.7’si, replasman kan bağışçılarının %8.9’u kadındır. Gönüllü olarak bağışta bulunanların %44.5’i 18-25 arası yaş grubunda, replasman kan bağışçılarının ise %72.2’si 26-45 yaş grubundadır. Katılımcıların genel olarak öğrenim seviyesi arttıkça kan bağışlama yüzdesi artmaktadır. Gönüllü olarak bağışta bulunanların %60.5’i, replasman kan bağışçılarının %37.3’ü üniversite/yüksek lisans eğitimi almıştır. Gönüllü olarak bağışta bulunanların %38.7’si, replasman kan bağışçılarının ise %74.7’si evlidir. Gönüllü olarak bağışta bulunanların %48.7’si, replasman kan bağışçılarının ise %84.8’i çalışmaktadır (Tablo 3).

Üniversite hastanesinde kan bağışlayan katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%82.5) daha önce hastanede, Kızılay’da kan bağışlayanların büyük çoğunluğu (%80.9) da daha önce Kızılay kan bağışı merkezlerinde bağışta bulunmuşlardır. Katılımcıların neredeyse tamamı (%97.1) “tekrar kan bağışında bulunur musunuz?” sorusuna “evet” cevabını vermiştir.

Tartışma

Araştırmaya katılanların 236’sı (%85.2) erkek, 41’i (%14.8) kadındır. Daha önce yapılmış çalışmalarda farklı sonuçlar olmakla beraber Türkiye genelinde kan bağışlayanların büyük kısmı erkektir. Kızılay kan hizmetlerinin 2011 verilerinde kan bağışlayanların %94’ü erkek iken, bu değer yapılan çalışmada tüm katılımcılar arasında %85.2, Kızılay kan merkezlerine bağışta bulunanlar arasında %77.4’dür.⁸

Yurtdışında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar yer almaktadır.

Yurtdışında yapılan bir çalışmada kadınların daha az bağışta bulunmalarının nedeni; bağış sonrası kansız kalmaktan korkmaları ve başvuranların üçte birinin düşük hemoglobin (Hb) seviyesi nedeni ile reddedilmesi olarak açıklanmıştır.¹¹ New York Kan Merkezi’nde yapılan bir çalışmada düşük Hb seviyesi nedeniyle bağışta bulunamayanların yüzde 93’ünü kadınların oluşturduğu belirtilmiştir.⁹

Medikal engellerin ortadan kaldırılması ve rutin kontroller ile kadın bağışçı sayısının artışının mümkün olduğu çeşitli çalışmalarda gösterilmiştir.⁹ Kadın bağışçılara ret nedeninin doğru aktarılması, tedavi sonrası bağışta bulunmalarında bir sakınca olmadığını belirtilmesi ve kan bağışı için teşvik edilmesinin; bağışçı sayısının artışında önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Kan bağışlayanların araştırma sırasındaki kan bağışlama nedenlerinin dağılımı (Kan Merkezleri, Ankara, 2012)

Kan bağışlama nedeni	Kan merkezi					
	Üniversite		Kızılay		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
Akrabalarından/tanıdıklarından birinin ihtiyacı olması	150	92.6	8	7.0	158	57.0
Sağlığı açısından olumlu etkileri olması, alışkanlık haline gelmesi	5	3.1	56	48.7	61	22.7
Sivil toplum örgütlerinin tanıtımı/kampanyaları, görev olduğu için	2	1.2	21	18.3	23	8.3
Daha önce kendi ihtiyacı olması, yeni insanlar tanıma, kendisini önemli hissetme, eşinin/arkadaşlarının önemli olduğunu düşünmesi, bulaşıcı hastalıklar için test yaptırmaya olanağı	5	3.1	30	26.0	35	11.9
Toplam	162	100.0	115	100.0	277	100.0

*Sütun yüzdesidir. ($\chi^2=2.0$, $p<0.001$)

Çalışmada yaş dağılımına bakıldığında 18-25 yaş arası genç nüfus; bağışta bulunanların %30’unu oluşturup, Kızılay kan hizmetleri 2011 verileri yaş dağılımı ile benzerlik göstermektedir.⁸ Genç kan bağışçısı sayısının fazla olması kan stoku ve devamlılık açısından önemlidir. Ülkemizde toplam nüfusun yarısını 30 yaş altı grubun oluşturduğu göz önüne alındığında genç nüfusun kan bağışına katkısı ve katılımın artırılması önemlidir.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre düşük gelir düzeyindeki ülkelerde genç yaş

grubundaki bireylerin, orta yaş grubu bireylere göre daha fazla kan bağışında bulunduğu belirtilmektedir.²

Çalışmada bağışta bulunanların yaş ortalaması 32.8’dir. Daha önce yapılmış bazı çalışmalarda yaş ortalaması daha düşük, bazılarında ise benzer bulunmuştur.^{10,12,13}

Kan bağışı davranışında bireylerin öğrenim durumunun; bağışta bulunanların kan bağışının önemini kavramaları, toplumda farkındalığın artırılmasını sağlamaları, gönüllü olmayan kan bağışı ve

riskli kan bağışının önüne geçilmesini sağlamanın açısından önemli olduğu düşünülmüştür. Öğrenim durumunun kan bağışısı davranışı üzerine etkisi daha önce ülkemizde yapılan çalışmalarda da gösterilmiştir. Kayseri’de 2010 yılında yapılan bir çalışmada üniversite öğrencileri ile şehir merkezinde yaşayan insanların kan bağışısı konusundaki isteklilikleri karşılaştırılmıştır. Araştırmaya katılan diğer bireylerin %95’inin eğitim seviyesi lise mezunu veya daha düşük düzeydedir. Kan bağışısı konusunda bilgilendirilen üniversite öğrencilerinin %66’sı kan bağışısı için başvurmuşken, bu değer araştırmaya katılan diğer bireylerde %29’da kalmıştır. Üniversite öğrencileri bir yıl içinde daha

fazla başvuruda bulunmuş; SMS, e-posta vb. yöntemlerle hatırlatma yapıldığında geri dönüş değerleri daha yüksek olmuştur.¹⁴ Bu amaçla katılımcıların öğrenim durumları değerlendirildiğinde; 131 kişinin (%47.3) üniversite/yüksek lisans, 88’inin (%31.8) lise, 58’inin (%20.9) ise ilkokul veya ortaokul seviyesinde öğrenim gördükleri saptanmıştır. 2011 yılı Kızılay kan hizmetleri verilerinde öğrenim seviyelerine göre bağışıcı dağılımı ise üniversite/yüksek lisans %36, lise %32, ilk ve orta öğrenim %32 şeklindedir.⁸ Bu iki veri karşılaştırıldığında, en fazla bağış yapan kesimin yine üniversite/yüksek lisans öğrenimi görenler olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Kan bağışlayanların sosyo-demografik bazı özelliklerinin gönüllü olma durumu ile ilişkisi (Kan merkezleri, Ankara, 2012)

Özellik	Gönüllü olma				Toplam		χ^2	p
	Evet		Hayır					
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde*		
Cinsiyet								
Erkek	92	77.3	144	91.1	236	85.2		
Kadın	27	22.7	14	8.9	41	14.8	10.3	0.001
Yaş								
18-25	53	44.5	30	19.0	83	30.0		
26-45	45	37.8	114	72.1	159	57.4		
>45	21	17.6	14	8.9	35	12.6	32.9	<0.001
Öğrenim durumu								
İlkokul	7	5.9	16	10.1	23	8.3		
Ortaokul	9	7.6	26	16.5	35	12.6		
Lise	31	26.1	57	36.1	88	31.8		
Yüksek lisans/Üniversite	72	60.5	59	37.3	131	47.3	15.6	0.001
Medeni durum								
Evli Değil	73	61.3	40	25.3	113	40.8		
Evli	46	38.7	118	74.7	164	59.2	36.5	<0.001
Çalışma durumu								
Çalışmıyor	61	51.3	24	15.2	85	30.7		
Çalışıyor	58	48.7	134	84.8	192	69.3	41.5	<0.001
Çocuk sayısı								
Yok	76	63.9	52	32.9	128	46.2		
1-2	30	25.2	85	53.8	115	41.5		
3 ve üzeri	13	10.9	21	13.3	34	12.3	27.8	<0.001
Toplam	119	42.9*	158	57.1*	277	100.0		

*Satır yüzdesidir, diğerleri sütun yüzdesidir.

Araştırma sırasında akraba/tanıdık ihtiyacı nedeniyle kan verenler, katılımcıların %57.0'ını oluşturmaktadır. Gönüllülük esasına göre yapılmayan kan bağıışı tüm dünyada sorun teşkil etmektedir.² Yunanistan'da yapılan çalışmada replasman kan bağıışçılarının büyük bir kısmının, bağıışta bulunmak için akraba/tanıdıklarının kan bağıışına ihtiyacı olmasını beklediği rapor edilmiştir.⁹ Mersin'de Yıldız ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada “kan ve kan ürünleri sizce hangi yollardan sağlanır?” sorusuna katılımcıların sadece %37.2'si “Kızılay” yanıtını seçmiş; %31.4'ü “hasta yakınlarından”, %29.2'si ise “gönüllülerden sağlanır” cevabını vermiştir.¹⁵ Sağlık açısından olumlu etkilerinin olduğunun düşünülmesi ve kan bağıışının alışkanlık haline gelmesi çalışmamızda en sık görülen ikinci kan bağıışlama nedenidir (%22.7). Gönüllü olma durumuna göre değerlendirdiğimizde çalışmaya katılan 277 kişinin 119'unu gönüllüler oluşturmaktadır. Araştırmada gönüllü olma kriteri, şu anda bağıışta bulunma nedeninin akraba/arkadaş ihtiyacı (kana kan bağıışçısı) olarak belirtilmesi veya belirtilmemesidir. Gönüllü kan bağıışçılarının %89.9'u Kızılay kan merkezlerinde kan bağıışında bulunmuştur. Üniversite hastanesinde ise kan bağıışlayanların yalnızca %7.4'ü gönüllüdür. İran'da 2012 yılında kan transfüzyon merkezinde yapılan bir çalışmada da bağıışta bulunanların %85.6'sını başkalarına yardım duygusuyla kan veren gönüllü bağıışçılar oluşturmuştur.¹¹ İtalya'da yapılan bir çalışmada adolesan yaş grubuna gönüllü kan bağıışında bulunan kişinin duygusal olarak ne hissedebileceği sorulmuş; katılımcılar hayat kurtaran, iyi ve faydalı bir eylem olduğu için kan bağıışlayanın kendini yararlı, duygusal açıdan tatmin olmuş ve çevresi tarafından takdir edilen bir birey olarak hissedebileceği cevabını vermişlerdir.¹⁶

Bir başka çalışmada da kan bağıışı davranışı ile ilgili benzer sonuçlar yer almaktadır.¹⁰ Mersin'de yapılan çalışmada ise “kan bağıışlamanın ifadesi nedir?” diye sorulduğunda katılımcıların %93'ü kan bağıışlamayı “vatandaşlık görevi” olarak tanımlamıştır, buna rağmen yeterli kan bağıışında bulunmamaktadırlar.¹⁵

Üniversite hastanesinde kan bağıışlayan katılımcıların büyük bir çoğunluğu daha önce üniversite hastanesinde, Kızılay'da kan bağıışlayanların büyük çoğunluğu da daha önce Kızılay kan bağıışı merkezlerinde bağıışta bulunmuşlardır. Bağıışçıların alıştıkları yollar aracılığı ile kan bağıışı davranışını devam ettirdiklerini söylemek mümkündür. En çok hastanelerde bağıışta bulunanların kan bağıışı davranışlarını değiştirmek ve Kızılay kan bağıışı merkezlerinde kan bağıışında bulunmalarını sağlamak gerekmektedir. Bunun için kan bağıışı merkezlerinin kan ihtiyacını karşılamada tek merkez olması gerektiğinin belirtilmesi önemlidir. Katılımcıların neredeyse tamamı “tekrar kan bağıışında bulunur musunuz?” sorusuna “evet” cevabını vermiştir.

Gönüllü olmanın kan bağıışı üzerine etkisine dair görüşleri katılımcılara sorulmuş ve bu soruyu hem üniversite hastanesinde hem de Kızılay'da bağıışta bulunanların çok büyük bir bölümü “önemlidir” veya “kesinlikle önemlidir” olarak cevaplandırmışlardır. Bu sonucun ortaya çıkmasında gönüllü kan bağıışçısı tanımının kan bağıışlayanlar tarafından doğru tanımlanamıyor olmasının payı büyüktür. Kan bağıışında bulunanlar para karşılığı bağıışta bulunmanın dışındaki seçenekleri gönüllü kan bağıışı çerçevesinde ele almaktadır. Bu yanılığın düzeltilmesi şüphesiz gönüllü kan bağıışı sayısında artışa katkıda bulunacaktır. Akraba/tanıdıklarının kan ihtiyacı olması halinde bu durum bağıışta bulunma davranışlarını etkiler mi sorusunu da bağıışçılar benzer şekilde

cevaplandırmışlardır. Her iki merkeze bağışta bulunanlar da yakınlarının kan ihtiyacı olmasının kan bağışı davranışını etkileyeceği görüşündedirler.

Güvenilir kan bağışçısı yetersizliği nedeni ile ülkemizde hastane kan merkezlerinin en yaygın bağışçı profilini kana kan bağışçuları oluşturmaktadır.⁴ Gönüllü olma durumu bu araştırmada sosyo-demografik özelliklere göre incelenmiştir. Gönüllü olmayanların %84.8'i çalışırken, gönüllü olanların %49.5'i çalışmaktadır. Gönüllü olanların %44.5'i 18-25 yaş aralığında, %37.8'i 26-45 yaş aralığında, %17.6'sı ise 45 yaş üstündedir. Gönüllü olmayanların ise %19'u 18-25 yaş aralığında, %72.2'si 26-45 yaş aralığında, %8.9'u 45 yaş üstündedir. Gönüllü olan ve olmayan bağışçuları kendi içinde değerlendirdiğimizde gönüllü bağışçıların %60.5'i üniversite/yüksekokul mezunuyken, gönüllü olmayanların sadece %37.3'ü üniversite/yüksekokul mezunudur. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında gönüllü olanların sadece %38.7'si evliyken, gönüllü olmayanların %74.7'si evlidir. Bu sonuçlar yaş, çalışma durumu, medeni durum, öğrenim durumu gibi sosyo-demografik faktörlerin kan bağışı gönüllülüğü üzerine etkisi olduğunu göstermektedir. Daha önce yapılmış olan bir çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.¹⁰

Bu sonuçlardan yola çıkarak gönüllü kan bağışçılığının artırılabilmesi için halka bağışta bulunmanın bir insanlık görevi olduğunun benimsetilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür. Toplumun kan bağışında bulunmaya teşvik edebilmek için çeşitli çalışmalar yapılabilir. Bu bağlamda tanıtım çalışmaları, gezici ekip çalışmaları değerlidir. Son olarak sivil toplum örgütlerinin kan bağışı konusuna eğilmeleri için çalışmaların yapılabilmesi önemlidir.

Teşekkür

Araştırmanın yapıldığı kan merkezlerinin yöneticilerine ve araştırmaya katılan kan bağışçularına teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. T.C. Sağlık Bakanlığı Ulusal Kan ve Kan Ürünleri Rehberi. p. 165-166. http://www.kanver.net/ulusal_kan_rehberi.pdf. Erişim tarihi: 13/09/2012.
2. WHO, Media Centre, Blood safety and availability, June 2012, Fact sheet N 279. p.1.
3. Bağışçı kazanım programları. Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Tıbbi Kursu XII-Temel Kurs Kitabı, 2009, Antalya. p. 31-4.
4. Ulusal Güvenli Kan Temini Programı, Kan Hizmet Yönetimi, Ocak 2007. sdb.meb.gov.tr/okulsagligi/kizilay/bilinc.pp s. Erişim tarihi: 13/09/2012.
5. Hablemitoğlu Ş, Özkan Y, Yıldırım F. Bir fedakarlık örneği olarak kan bağışı. Aile ve Toplum 2010;5(20):67-77.
6. Mutlu B. Bağışçı seçimi ve seyahat. III. Ulusal Kan Merkezleri ve Transfüzyon Kongresi Kitabı, 24-28 Kasım 2010, Antalya. p. 50-52.
7. Türk Kızılayı İnternet Sitesi. <http://www.kanver.net/index.php?id=2>. Erişim tarihi: 13/09/2012.
8. Kızılay Kan Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011 Faaliyet Kitabı. http://www.kanver.org/kan_2011.pdf. Erişim tarihi: 13/09/2012.
9. Marantidou O, Loukopoulou L, Zervou E, et al. Factors that motivate and hinder blood donation in Greece. Transfus Med 2007;17(6):443-50.

10. Abdel Gader AG, Osman AM, Al Gahtani FH, Farghali MN, Ramadan AH, Al-Momen AK. Attitude to blood donation in Saudi Arabia. *Asian J Transfus Sci* 2011;5(2):121-6.

11. Kasraian L, Maghsudlu M. Blood donors' attitudes towards incentives: influence on motivation to donate. *Blood Transfus* 2012;10(2):186-90.

12. Yaşar KK, Pehlivanoglu F, Işık ME, et al. Ne Kadar Farkındayız? Kan Bağışı Konusunda Doktor Anketi. *Haseki Tıp Bülteni* 2011;49(2):56-61.

13. Godin G, Vézina-Im LA, Bélanger-Gravel A, Amireault S. Efficacy of interventions promoting blood donation: a systematic review. *Transfus Med Rev* 2012;26(3):224-237.e6.

14. Eser B, Kurnaz F, Kaynar L, Yay M, Şıvgın S, Ünal A, Çetin M. Are university students a favorable target group for blood donation campaigns? *Turk J Hematol* 2010;27(4):275-28.

15. Yıldız Ç, Emekdaş G, Kanık A, et al. Why don't we donate blood. A general view of blood donation by people living in Mersin: A public survey. *Turk J Infect* 2006;20(1):41-55.

16. Zito E, Alfieri S, Marconi M, Saturni V, Cremonesi G. Adolescents and blood donation: motivations, hurdles and possible recruitment strategies. *Blood Transfus* 2012;10(1):45-58.